

Лункіна Т. І., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0001-7252-3239
e-mail: lunkinati@mnau.edu.ua

Совщак С. С., здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

e-mail: svetlanasovshchak@gmail.com

Склева К. В., здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

e-mail: skleva1996@gmail.com

Передумови соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств

У статті розглянуто необхідність соціального та економічного розвитку сільськогосподарських підприємств. Наведено фактори соціального середовища сільськогосподарських підприємств. Виокремлено основні цілі, принципи та закономірності соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств. Систематизовано фактори, за допомогою яких можна об'єктивно регулювати соціально-економічний розвиток сільськогосподарських підприємств. Зазначено, що на сьогодні соціально-економічний стан сільського господарства та аграрного сектора економіки знаходиться в критичному стані, що спричиняє дестабілізацію всього народногосподарського комплексу країни. Соціальний розвиток є необхідним елементом економічного розвитку, адже він охоплює широке коло аспектів, яке включає створення необхідних умов для культурного розвитку, спілкування, відпочинку і повноцінного відновлення сил працівників. Представлено думки науковців щодо трактування терміну «соціально-економічний розвиток сільськогосподарського підприємства». Виокремлено основні ознаки соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств. Узагальнено, що саме соціально-економічний розвиток сільськогосподарських підприємств забезпечує ефективне управління та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства.

Ключові слова: розвиток; сільське господарство; сільськогосподарське підприємство; соціально-економічний розвиток; агропромисловий комплекс; соціально інфраструктура.

Lunkina Tetiana, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Sovshchak Svitlana, applicant for higher education of Accounting and Finance faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Skleva Kostiantyn, applicant for higher education of Accounting and Finance faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Preconditions to economic and social development of agricultural enterprises

Introduction. *The article considers the need for the social and economic development of agricultural enterprises. The factors of the social environment of agricultural enterprises are given. The main goals, principles, and patterns of socio-economic development of agricultural enterprises are highlighted. The factors by means of which it is possible to regulate the objectively social and economic development of the agricultural enterprises are systematized.*

Purpose. *The purpose of the article is to substantiate and generalize the main aspects of the socio-economic development of agricultural enterprises. It is noted that today, the socio-economic condition of agriculture and the agricultural sector of the economy is in critical condition, which causes the destabilization of the whole economic complex of the country. However, despite the fact that social development is a necessary element of economic development because it covers a wide range of aspects, which includes the creation of the necessary conditions for cultural development, communication, recreation and full recovery of workers.*

Results. *The ideas of scientists concerning the interpretation of the term "socio-economic development of agricultural enterprises" are presented. Each scientist emphasizes that socio-economic development of agricultural enterprises is a rather complicated process, which involves: financial stability, increase of production and sales, increase of*

economic efficiency of use of agricultural enterprises resources, comfortable and safe working conditions of personnel and its social security. The main features of the socio-economic development of agricultural enterprises are identified.

Conclusions. *It is generalized that the socio-economic development of agricultural enterprises provides effective management and competitiveness of agricultural enterprises.*

Keywords: *development, agriculture, agricultural enterprise, socio-economic development, agro-industrial complex, social infrastructure.*

JEL Classification: *A 10; Q 10; Q 14.*

Постановка проблеми. На сьогодні соціально-економічний стан сільського господарства та аграрного сектора економіки знаходиться в критичному стані, що спричиняє дестабілізацію всього народногосподарського комплексу країни. Проблема соціального розвитку та його ефективності є важливою в сучасних умовах, адже саме ці процеси є визначальними у зростанні рівня і якості трудового потенціалу. Соціальний розвиток є необхідним елементом економічного розвитку, попри те, що значна частина соціальних заходів потребує витрат і знижує поточний прибуток.

Проблема занепаду соціальної інфраструктури дуже актуальна для сучасності, а тому виникає потреба детального дослідження та визначення всіх економічних і соціальних чинників, які впливають на розвиток сільськогосподарських підприємств й сільського господарства країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств займаються вітчизняні науковці такі, як І. Богатирьов [6], Л. Запасна [9], Ю. Погорелов [11] та іноземні науковці, серед яких:

А. Стеінер [1], В. Тіта [4], Е. Гурвіч [3], К. Ніколас [2] та інші, але питання соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств залишаються недостатньо дослідженими, що робить актуальним подальше вивчення даної проблематики.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є обґрунтування та узагальнення основних аспектів соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток – є важливою передумовою ефективності функціонування вітчизняних сільськогосподарських підприємств, суттєвою перевагою у конкурентній боротьбі й запорукою успіху, а ринкове середовище його функціонування є відображенням стану та динаміки економічних та соціальних процесів.

Соціально-економічний розвиток сільськогосподарського підприємства – складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні й негативні фактори, а періоди прогресу змінюються періодами регресу. Думки науковців щодо трактування терміну «соціально-економічний розвиток підприємства» представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 Трактування терміну «соціально-економічний розвиток підприємства»

№ з/п	Трактування терміну	Автор
1	Характеристика динамічного стану сільськогосподарського підприємства, обумовлена цілями його функціонування та розвитку, а також феномен життя суспільства, який визначає «систему координат», в якому воно здійснює свою життєдіяльність	Богатирьов І. О. [6]
2	Цілісна сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних і економічних інститутів і відносин з приводу розподілу та споживання матеріальних і нематеріальних ресурсів, виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг	Погорелов Ю. С. [11]
3	Здатність робітників сільськогосподарського підприємства пізнавати й створювати можливості, інтегруючи в просторі та часі процеси трансформації всіх видів ресурсів для виробництва матеріальних благ та послуг, єдність можливостей та процеси їх реалізації	Череп А. В., Лепьохін О. В., Лепьохіна І. О. [15].
4	Здатність системи підтримувати певні темпи руху та утримувати рівновагу при зовнішніх збуреннях	Бичков О. О. [5].
5	Здатність керівництва сільськогосподарського підприємства забезпечувати довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей на основі використання системи наявних ресурсів	Тюха І. В. [13]
6	Незворотна, спрямована та закономірна зміна системи на підставі реалізації властивих механізмів самоорганізації	Запасна Л. С. [9]
7	Якісні зміни в господарській діяльності сільськогосподарського підприємства, що призводять до появи принципово нових позитивних зрушень у його діяльності	Бакуменко В. Д., Борисович С. О. [14]

Джерело: систематизовано авторами

Кожне з цих визначень підкреслює те, що соціально-економічний розвиток підприємства є доволі складним процесом, який передбачає:

фінансову стабільність, збільшення обсягів виробництва та збуту, зростання економічної ефективності використання ресурсів сільськогосподарських

підприємства, комфортні та безпечні умови праці персоналу та його соціальна захищеність.

Соціальний розвиток охоплює широке коло аспектів, яке включає створення необхідних умов для культурного розвитку, спілкування, відпочинку і повноцінного відновлення працівників сільськогос-

подарського підприємства. Для забезпечення соціального розвитку підприємство утримує й розвиває соціальну інфраструктуру. Всі ці елементи є факторами безпосереднього соціального середовища підприємства (рис. 1).

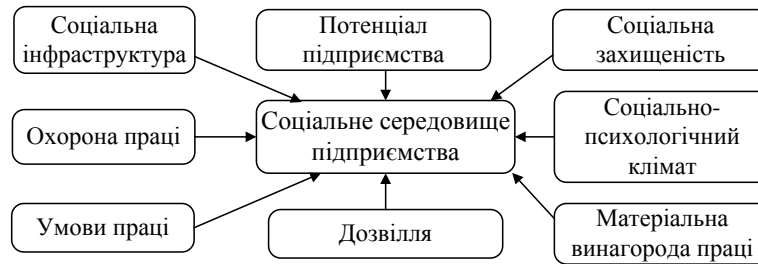


Рисунок 1 – Фактори соціального середовища підприємства

Джерело: побудовано за власними дослідженнями автора

Соціальна інфраструктура – комплекс об'єктів (підприємств, закладів, організацій та споруд), які забезпечують умови функціонування суспільного виробництва і життєдіяльності населення, формування фізично та інтелектуально розвиненого індивіда [10].

Успіх сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від інтелектуальних можливостей працівників, їх задоволеності умовами праці, рівня соціальних гарантій та відповідального відношення до працівників зі сторони сільськогосподарського підприємства та держави. Під соціальними потребами працівників підприємства розуміється: поліпшення умов праці та охорони здоров'я, побуту працівників і членів їх сімей, соціально-культурного обслуговування. Забезпечення соціальних потреб трудових колективів здійснюється сукупністю певних підрозділів соціальної інфраструктури підприємства, до складу яких можуть входити:

- їдальні, кафе, буфети;
- лікарні, поліклініки, медпункти;
- власні житлові будинки, заклади побутового обслуговування;
- школи, професійно-технічні училища, факультети та курси підвищення кваліфікації;
- дитячі дошкільні заклади, бібліотеки, клуби (палаці культури);
- будинки відпочинку, санаторії, спортивні споруди, тощо [12].

Утримання всієї можливої (необхідної) сукупності об'єктів соціальної інфраструктури кожним сільськогосподарським підприємством потребує великих коштів.

Ефективність виробництва в умовах розвинутої ринкової економіки, насамперед, визначається соціальним управлінням та організацією розвитку персоналу, високим ступенем координації спільної роботи працівників, бажанням персоналу відповідати

цілям виробництва, заохоченням власної ініціативи працівників з метою розв'язання особистих проблем, зокрема, свого професійного розвитку.

Соціальний розвиток персоналу підприємства направлений на [12]:

1. Удосконалення соціальної структури трудового колективу в цілях поступового подолання розбіжностей між соціальними групами працівників, зближення їх по характеру й змісту праці та досягнення на такій основі більшої соціальної однорідності.

2. Покращення професійно-кваліфікаційної структури персоналу з метою підвищення частки праці кваліфікованих і висококваліфікованих працівників, зростання їх загальноосвітнього та культурного рівнів.

3. Підвищення освітнього і професійного рівнів молоді, жінок та осіб передпенсійного віку.

4. Скорочення обсягів ручної, некваліфікованої та малокваліфікованої праці й стабілізація на цій основі персоналу організації й зниження плинності робочої сили.

5. Збереження та подальший розвиток персоналу шляхом покращання ергономічних, санітарно-гігієнічних й інших умов роботи, охорони праці й забезпечення безпеки працівників.

6. Врахування соціальних факторів при створенні нових підприємств чи структурних виробничих підрозділів, реконструкції підприємств з метою формування високопрофесійних стабільних трудових колективів.

7. Стимулювання заходами як матеріальної винагороди, так і морального заохочення успішного проходження виробничої адаптації, атестації персоналу, безперервного професійного навчання, розвитку їх трудової кар'єри та професійно-кваліфікаційного просування працівників, формування резерву керівників підприємства.

8. Формування і підтримку у трудовому колективі здорової соціально-психологічної атмосфери стосовно працівників, які постійно працюють в напрямі свого індивідуального розвитку, і тим самим сприяють злагожденій роботі персоналу структурного підрозділу та організації в цілому.

9. Забезпечення розвитку персоналу в результаті більш повного використання можливостей соціального страхування працівників, посилення організацією своїх соціальних гарантій і додержання на виробництві громадянських прав людини.

10. Підвищення життєвого рівня працівників та членів їх сімей і задоволення на зазначеній основі потреб персоналу у різноманітних освітніх послугах, самовираженні й подальшому вдосконаленні.

Ознаками соціально-економічного розвитку для сільськогосподарського підприємства є:

– в економічній сфері: економічне зростання – характеризується розширенням її масштабів (зростання обсягів виробництва та реалізації продукції, розширення частки ринку, підвищення рівня доходів підприємства тощо);

– структурні зрушення – це зміни, пов'язані з переходом до новітніх прогресивних технологій використання ресурсів, що сприяє покращенню кінцевих результатів діяльності підприємства (оновлення асортименту продукції чи послуг; впровадження інноваційних технологій в управлінні; збільшення обсягу капіталу підприємства; задоволення потреб споживачів завдяки підвищенню якості продукції чи послуг на підприємстві);

– у соціальній сфері: покращення організаційних комунікацій та соціально-психологічних відносин в процесі спільної праці на підприємстві; створення комфортних умов праці персоналу; належне стимулювання праці; формування корпоративної культури та етики бізнесу, що базується на принципах партнерства; забезпечення умов професійного розвитку персоналу завдяки підвищенню рівня освіти та професійної підготовки управлінського і виробничого персоналу [6].

Безумовно, соціальний розвиток сільськогосподарського підприємства залежить від його економічного зростання, проте він є рушійною силою, що викликає якісні зміни в економіці, сприяє її загальному розвитку та розвитку людського капіталу через формування корпоративної культури. Тому соціально-економічний розвиток підприємства є незворотним процесом, який забезпечує спонтанні чи керовані переходи від одного неповторного стану, що забезпечується неможливістю повного відтворення різноманітності, якості, кількості та сили впливу факторів, які його визначили, до іншого через процеси організаційних змін [9].

При управлінні соціально-економічним розвитком сільськогосподарського підприємства керівництву

потрібно сформувати специфічні цілі, закономірності та принципи управління [5].

Основними цілями управління соціально-економічним розвитком сільськогосподарського підприємства є:

– створення умов, що гарантують права і свободи працівників;

– забезпечення зростання культурного і освітнього рівня працівників;

– створення безпечних умов праці і відпочинку персоналу;

– розвиток трудової, соціально-політичної, громадської і творчої активності працівників;

– соціальне нормування і регулювання працівників у колективі через формування колективних договорів і угод; залучення персоналу до інновацій і нововведень [5].

До закономірностей управління соціально-економічним розвитком сільськогосподарського підприємства доцільно віднести наступні:

– пріоритет керівництва на виконання соціальних цілей;

– спеціалізація і кооперація праці за професійною спрямованістю;

– інтеграція роботи підрозділів і працівників на підприємстві;

– зростання інтелектуальності праці працівників [5].

Принципами управління соціально-економічним розвитком є такі:

– системності – передбачає встановлення між структурними елементами системи управління зв'язків, які забезпечують цілісність та сталість функціонування сільськогосподарського підприємства як соціально-економічного утворення;

– наукової обґрунтованості – передбачає врахування вимог об'єктивних економічних законів, реалій економічного, політичного і соціального життя суспільства, національних особливостей;

– демократизму – опосередковує передусім взаємовідносини держави і суспільства, держави й особи;

– ефективності – передбачає досягнення поставленої мети за можливо коротший термін і менших витратах матеріальних коштів і людської праці;

– стимулювання – передбачає управління соціальними процесами, системами, організаціями на основі використання мотивів людських вчинків;

– конкуренції – полягає у вияві найбільш результативних ефективних шляхів соціального розвитку, що виявляється у порівнянні, відборі й перетворенні в національне надбання найкращих способів управління будь-якою сферою у соціумі;

– соціальної орієнтації управління – передбачає, що у системі управління на першому місці стоять люди, за ними – фінанси і техніка. Людський капітал є наріжним каменем конкурентоспроможності й ефективності, тому затрати на людину – це не витрати, а внесок, який необхідно грамотно використовувати [5].

У процесі управління соціально-економічним розвитком важливе значення мають засоби та методи управління за допомогою фінансово-кредитних інструментів, податків, регулювання цін й використання тарифів, амортизаційної, бюджетної політики,

цільових програм розвитку, капіталовкладень, використання пільг тощо.

Варто систематизувати фактори, за допомогою яких можна об'єктивно регулювати соціально-економічний розвиток підприємства (табл. 2) [5].

Таблиця 2 Класифікація факторів, що впливають на соціально-економічний розвиток підприємства

Фактори	Внутрішні (мікроекономічні)	Зовнішні (макроекономічні)
Прямі	– ресурсний потенціал; – виробничий потенціал; – інноваційний потенціал; – інфраструктурний потенціал; – фінансовий потенціал; – трудовий потенціал.	– законодавство; – грошово-кредитна політика; – регіональна політика; – податкова політика; – інвестиційна політика.
Непрямі	– споживчий потенціал; – екологічний стан; – кримінальна стан суспільства; – рівень соціальної напруги суспільства.	– політична ситуація; – рівень міжрегіональних (міжнародних) зв'язків; – нестабільна міжнародна ситуація.

Джерело: складено автором на основі [5]

Висновки. Отже, на основі проведених досліджень нами трактується «соціально-економічний розвиток сільськогосподарського підприємства» як зміна економічного стану та соціальної інфраструктури господарюючого суб'єкта, в результаті якої він переходить до принципово нового якісного стану. Соціальний розвиток сільськогосподарського підприємства означає зміни на краще у соціальному середовищі. Завдяки соціальній діяльності сільськогос-

подарського підприємства, спрямованій на поліпшення умов праці й відпочинку, забезпечення своїх працівників житлом, організацією освітнього та виховного процесу їхніх дітей відбувається зацікавлення працівників у результатах власної діяльності. Саме соціально-економічний розвиток підприємств, зможе забезпечити ефективне управління та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Література:

- Steiner, A. (2017). "Unlocking the potential of rural social enterprise", *Journal of Rural Studies*, available at: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.12.021>.
- Nicolas, C. (2016). "Social enterprise: Gender gap and economic development", *European Journal of Management and Business Economics*, pp. 56-62, available at: <https://doi.org/10.1016/j.redeen.2015.11.001>.
- Gurvich, E. (2016). "Institutional constraints and economic development", *Russian Journal of Economics*, vol. 2, iss. 4, pp. 349-374, available at: <https://doi.org/10.1016/j.ruje.2016.11.002>
- Tiṭaa, V. and Bold, N. (2018). "Developing a model for mapping an enterprise or an economic environment", *Procedia Manufacturing*, vol. 22, pp. 872-877, available at: <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2018.03.123>.
- Бичков О. О. Соціально-економічні регулятори розвитку підприємства / О. О. Бичков // Економіка та держава. – № 9. – 2011. – С.73-77.
- Богатирьов І. О. Управління розвитком підприємства : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. – К., 2004. – 22 с.
- Боднар О. А. Умови і чинники регулювання соціально-економічного розвитку / О. А. Боднар // Економічні науки. – 2014. – Випуск 11 (41). – С.52-59.
- Економіка підприємства : підр. / за заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 528с.
- Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Л. С. Запасна. – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2011/iem/bashkevich/library/tez8.htm>
- Лункіна Т. І. Механізм підвищення рівня фінансування соціального розвитку сільськогосподарських підприємств / Т. І. Лункіна, Т. П. Белоусова. – 2016.
- Погорелов Ю. С. Розвиток підприємства: поняття та види [Електронний ресурс] / Ю. С. Погорелов // Культура народів Причорномор'я. – № 88. – 2006. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/36617>.
- Савченко В. А. Управління розвитком персоналу : навч. посіб. / В. А. Савченко. – К. : КНЕУ, 2002. – 351 с.
- Тюха І. В. Соціально-економічний розвиток підприємства: сутність та видові прояви / І. В. Тюха // Ефективна економіка. – 2012. – № 6. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_6_14.
- Управління соціальним розвитком підприємства : слов.-довід. / За заг. ред. А. М. Михненка, В. Д. Бакуменка; Укладання: В. Д. Бакуменко, С. О. Борисович, О. А. Бутрін та ін. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 248 с.

15. Череп А. В. Економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва : монографія / А. В. Череп, О. В. Леп'охін, І. О. Леп'охіна, Л. Г. Олейнікова. – Запоріжжя: КПУ, 2011. – 352 с.

References:

1. Steiner, A. (2017). "Unlocking the potential of rural social enterprise", *Journal of Rural Studies*, available at: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.12.021> (Accessed 01 October 2018).
2. Nicolas, C. (2016). "Social enterprise: Gender gap and economic development", *European Journal of Management and Business Economics*, pp. 56-62, available at: <https://doi.org/10.1016/j.redeen.2015.11.001> (Accessed 01 October 2018).
3. Gurvich, E. (2016). "Institutional constraints and economic development", *Russian Journal of Economics*, vol. 2, iss. 4, pp. 349-374, available at: <https://doi.org/10.1016/j.ruje.2016.11.002> (Accessed 01 October 2018).
4. Tiṭaa, V. and Bold, N. (2018). "Developing a model for mapping an enterprise or an economic environment", *Procedia Manufacturing*, vol. 22, pp. 872-877, available at: <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2018.03.123> (Accessed 01 October 2018).
5. Bychkov, O. O. (2011). "Socio-economic regulators of enterprise development", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 73-77.
6. Bohatyr'ov, I. O. (2004). "Management of enterprise development", Ph.D. Thesis, Yevropejs'kyj un-t finansiv, informatsijnykh system, menedzhmentu i biznesu, Kyiv, Ukraine.
7. Bodnar, O. A. (2014). "Conditions and factors of regulation of social and economic development", *Ekonomichni nauky*, no. 11(41), pp. 52-59.
8. Pokropyvnyj, S. F. (2001). *Ekonomika pidpriemstva* [Economy of the enterprise], 2nd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.
9. Zapasna, L. S. (2011), "Economic essence of enterprise development", [Online], available at: <http://masters.donntu.edu.ua/2011/iem/bashkevich/library/tez8.htm> (Accessed 01 October 2018).
10. Lunkina, T. I (2016), "Mekhanizm pidvyschennia rivnia finansuvannia sotsial'noho rozvytku sil'skohospodars'kykh pidpriemstv", Mykolaiv, Ukraine.
11. Pohorelov, Yu. S. (2006), "Enterprise development: concepts and types", *Kul'tura narodiv Prychornomor'ia*, [Online], vol. 88, available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/36617> (Accessed 01 October 2018).
12. Savchenko, V. A. (2002), *Upravlinnia rozvytkom personal* [Management of personnel development], KNEU, Kyiv, Ukraine.
13. Tiukha, I. V. (2012), "Socio-economic development of the enterprise: essence and species manifestations", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 6, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_6_14 (Accessed 01 October 2018)
14. Mykhnenko, A. M. and Bakumenko, V. D. (2006), *Upravlinnia sotsial'nym rozvytkom pidpriemstva* [Management of social development of the enterprise], NADU, Kyiv, Ukraine.
15. Cherep, A. V. Lep'okhin, O. V. Lep'okhina, I. O. and Olejnikova, L. H. (2011). *Ekonomichnyj mekhanizm rehuliuвання rozvytku promyslovoho vyrobnytstva* [Economic mechanism of regulation of development of industrial production], KPU, Zaporizhzhia, Ukraine.



Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License